כיתה י' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 6 | 45 דק' | שמות ג, א-כב

ממלכתי: סיפורי השעבוד, לידת משה ושליחותו (שמות א-ו) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

הסנה הבוער: "מי אנכי כי אלך אל פרעה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מראה הסנה, את דברי ה' למשה ואת שתי השאלות הראשונות של משה (ג, א-טו)
- התלמידים ינתחו את "מִי אָנֹכִי, כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה" ואת התשובה "כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ" בעזרת רש"י וספורנו, ואת "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה" לפי רש"י
- התלמידים ידונו בענווה ובפחד מול שליחות גדולה, ובשאלה מה נותן לאדם ביטחון לקבל תפקיד שנראה גדול ממנו

❓ השאלה הגדולה של השיעור

למה משה מסרב, ומה משכנע אדם לקבל שליחות שנראית גדולה ממנו?

משה רועה צאן במדבר, נמלט ממצרים. פתאום הוא נשלח להוציא עם שלם מעבדות. תגובתו הראשונה: "מִי אָנֹכִי". והתשובה איננה "אתה מסוגל", אלא "כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ".

🧪 פתיחה

מראים תמונה של שיח קוצני במדבר (או מציירים על הלוח). שואלים: אילו אלוהים היה צריך לבחור מקום להתגלות, האם הייתם בוחרים בשיח קוצים? למה כן ולמה לא? אוספים שתיים-שלוש תשובות, ואז קוראים את פסוק ב: "וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו, בְּלַבַּת־אֵשׁ – מִתּוֹךְ הַסְּנֶה; וַיַּרְא, וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ, וְהַסְּנֶה, אֵינֶנּוּ אֻכָּל.".

📖 הסבר למורה

משה רועה את צאן יתרו ומגיע "אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה". המראה המוזר, סנה שבוער ואינו נאכל, מושך אותו לסור ולראות. רק כאשר "וַיַּרְא ה', כִּי סָר לִרְאוֹת", ה' קורא לו. הסקרנות, הנכונות לסור מן הדרך, היא הצעד הראשון.

ה' מציג את עצמו כ"אֱלֹהֵי אָבִיךָ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק, וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב", ומשה מגיב ביראה: "וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה, פָּנָיו, כִּי יָרֵא, מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים". אחר כך באים דברי ה': "רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי", וההבטחה להעלותם "אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ".

הדיאלוג בנוי משאלה ותשובה. משה שואל "מִי אָנֹכִי" (ספק בעצמו) ו"וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ" (ספק לגבי העם). ה' עונה "כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ" ומגלה שם: "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה". בפרק הבא יגיעו עוד שלוש התנגדויות.

לפי רש"י, הסנה עצמו הוא חלק מהתשובה: ה' נמצא בתוך הצרה, ולכן נבחר שיח קוצים נמוך ולא עץ גבוה. גם הסנה שאינו נאכל מבטא את מצב העם: בוער ואינו כלה.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק ג, פסוקים א-י

(א) וּמֹשֶׁה, הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ – כֹּהֵן מִדְיָן; וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה.

(ב) וַיֵּרָא מַלְאַךְ ה' אֵלָיו, בְּלַבַּת־אֵשׁ – מִתּוֹךְ הַסְּנֶה; וַיַּרְא, וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ, וְהַסְּנֶה, אֵינֶנּוּ אֻכָּל.

(ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה – אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה, אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה: מַדּוּעַ, לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה.

(ד) וַיַּרְא ה', כִּי סָר לִרְאוֹת; וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה – וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי.

(ה) וַיֹּאמֶר, אַל־תִּקְרַב הֲלֹם; שַׁל־נְעָלֶיךָ, מֵעַל רַגְלֶיךָ – כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו, אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא.

(ו) וַיֹּאמֶר, אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק, וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב; וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה, פָּנָיו, כִּי יָרֵא, מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים.

(ז) וַיֹּאמֶר ה', רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם; וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו, כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו.

(ח) וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא, אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה, אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ – אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי, וְהַחִתִּי, וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי, וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי.

(ט) וְעַתָּה, הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי; וְגַם־רָאִיתִי, אֶת־הַלַּחַץ, אֲשֶׁר מִצְרַיִם, לֹחֲצִים אֹתָם.

(י) וְעַתָּה לְכָה, וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה; וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם.

שמות פרק ג, פסוקים יא-כב

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֶל־הָאֱלֹהִים, מִי אָנֹכִי, כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה; וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם.

(יב) וַיֹּאמֶר, כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת, כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ: בְּהוֹצִיא�ֲךָ אֶת־הָעָם, מִמִּצְרַיִם, תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים, עַל הָהָר הַזֶּה.

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים, הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם; וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ, מָה אֹמַר אֲלֵהֶם.

(יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה; וַיֹּאמֶר, כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶהְיֶה, שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם.

(טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה, כֹּה־תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם; זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם, וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר.

(טז) לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֵאמֹר: פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם, וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם.

(יז) וָאֹמַר, אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם, אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי, וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי – אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב, וּדְבָשׁ.

(יח) וְשָׁמְעוּ, לְקֹלֶךָ; וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ, וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר, וְנִזְבְּחָה לַה' אֱלֹהֵינוּ.

(יט) וַאֲנִי יָדַעְתִּי – כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לַהֲלֹךְ: וְלֹא, בְּיָד חֲזָקָה.

(כ) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי, וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם, בְּכֹל נִפְלְאֹתַי, אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ; וְאַחֲרֵי־כֵן, יְשַׁלַּח אֶתְכֶם.

(כא) וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה, בְּעֵינֵי מִצְרָיִם; וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן, לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם.

(כב) וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ, כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת; וְשַׂמְתֶּם, עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם, וְנִצַּלְתֶּם, אֶת־מִצְרָיִם.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "מִתּוֹךְ הַסְּנֶה"

💭 **מפרשים:** רש"י: "וְלֹא אִילָן אַחֵר, מִשּׁוּם "עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה".

📜 **כתוב:** "שַׁל־נְעָלֶיךָ, מֵעַל רַגְלֶיךָ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "אדמת קדש הוא. הַמָּקוֹם". הקדושה כאן קשורה למקום ולמפגש.

📜 **כתוב:** "כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו"

💭 **מפרשים:** רש"י: "כִּי שַׂמְתִּי לֵב לְהִתְבּוֹנֵן וְלָדַעַת אֶת מַכְאוֹבָיו וְלֹא הֶעֱלַמְתִּי עֵינַי".

📜 **כתוב:** "מִי אָנֹכִי, כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה; וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם"

💭 **מפרשים:** רש"י: שתי שאלות. "מָה אֲנִי חָשׁוּב לְדַבֵּר עִם הַמְּלָכִים", וגם "מַה זְּכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהֶם נֵס". ספורנו: ישראל "שֶׁהֵם עַתָּה בִּלְתִּי רְאוּיִים לְכָךְ".

📜 **כתוב:** "כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת"

💭 **מפרשים:** רש"י: "הֶשִּׁיבוֹ עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן", והסנה הוא האות: "כָּךְ תֵּלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתִי וְאֵינְךָ נִזּוֹק".

📜 **כתוב:** "אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה"

💭 **מפרשים:** רש"י: "אֶהְיֶה עִמָּם בְּצָרָה זוֹ אֶשֶׁר אֶהְיֶה עִמָּם בְּשִׁעְבּוּד שְׁאָר מַלְכֻיּוֹת".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: שיח קוצים כמקום התגלות (5 דקות)
2. קריאה מודרכת: הסנה, "של נעליך" ו"ראה ראיתי" (פס' א-י) (10 דקות)
3. חברותא: "מי אנכי" ו"כי אהיה עמך" עם רש"י וספורנו (12 דקות)
4. עיון: "אהיה אשר אהיה" ופס' טז-כב בקצרה (8 דקות)
5. דיון: ענווה, פחד ושליחות (8 דקות)
6. כרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה ראה משה, ומה עשה כשראה?
2. מה מבטיח ה' לעשות לעם (פס' ז-י)?
3. מהן שתי השאלות של משה בפרק הזה (פס' יא, יג)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי רש"י, מדוע ה' נגלה דווקא מתוך סנה?
2. רש"י אומר שה' השיב "על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון". מהן שתי התשובות?
3. מה המשמעות של השם "אהיה אשר אהיה" לפי רש"י? איך הוא מתאים לרגע הזה?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם "מי אנכי" הוא ענווה או חוסר ביטחון? מתי ענווה הופכת למכשול?
2. מה דעתכם: האם מנהיג טוב צריך לרצות בתפקיד, או דווקא להסס לפניו?
3. ספרו על מצב שבו קיבלתם (או ראיתם מישהו מקבל) תפקיד שנראה גדול. מה עזר?

🏁 סיכום השיעור

המפגש בסנה הופך רועה צאן לשליח. ה' רואה את סבל העם ומבטיח גאולה, ומשה מגיב בענווה ובספק. התשובה אינה מחמאה ליכולותיו של משה, אלא הבטחה של נוכחות: "כי אהיה עמך". השיעור הבא: משה ממשיך לסרב, מקבל אותות וחוזר למצרים.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "כשמשה אמר מי אנכי, הוא בעצם התכוון ל____. התשובה כי אהיה עמך עונה לו ש____."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: הסנה כסמל (בוער ואינו נאכל) ושאלת הפרשנות שלו.
- משה כמנהיג מהסס: דיון ערכי על ענווה, פחד ונכונות לקחת אחריות.
- מבנה הדיאלוג (שאלה-תשובה) כחלק מסדרת סירובים שנמשכת בפרק ד.
- "ראה ראיתי את עני עמי": תודעה של אחריות לסבל, ושאלת ההזדהות עם קבוצה.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י "עמו אנכי בצרה": השכינה עם ישראל בגלות.
- רש"י "השיבו על ראשון ראשון": ביטחון בה' כתשובה לחשש מן השליחות.
- "אהיה אשר אהיה" לפי רש"י, ושמות ה' (הרחבה: ספורנו על השם כנצחיות).
- "של נעליך": קדושת מקום, ויראה כ"ויסתר משה פניו".

💡 הערות למורה

פס' יח-כב (הזקנים, "דרך שלשת ימים", שאילת הכלים) ניתן לקרוא בקצרה; אבן עזרא מסביר שהנשים מוזכרות כאן "כי מנהג הנשים לשאול מאת השכנות". אם נשאר זמן, אפשר לשאול מדוע הבקשה מפרעה היא רק "דרך שלשת ימים". למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

הסנה ופירוש רש"י, שתי השאלות של משה ותשובות ה', "אהיה אשר אהיה", שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות ג (מכון ממרא)
- רש"י על שמות ג, ב (ספריא)
- רש"י על שמות ג, ה (ספריא)
- רש"י על שמות ג, ז (ספריא)
- רש"י על שמות ג, יא (ספריא)
- ספורנו על שמות ג, יא (ספריא)
- רש"י על שמות ג, יב (ספריא)
- רש"י על שמות ג, יד (ספריא)
- אבן עזרא על שמות ג, כב (ספריא)

מחוון: הסנה הבוער: "מי אנכי כי אלך אל פרעה"

1. סנה בוער באש ואינו נאכל. משה אמר "אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה", סר מדרכו לראות, ואז ה׳ קרא לו.
2. רש"י: "ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה": ה׳ מזדהה עם צרת העם, נמצא איתם בשפל.
3. "מי אנכי כי אלך": ספק בחשיבותו (רש"י: מה אני חשוב לדבר עם מלכים); תשובה: "כי אהיה עמך", הסנה הוא האות. "וכי אוציא": מה זכו ישראל לנס (רש"י), ספורנו: אינם ראויים כעת; תשובה: "בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם, מִמִּצְרַיִם, תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים, עַל הָהָר הַזֶּה" (רש"י: עתידים לקבל תורה). "מה שמו": איך ישכנע את העם; תשובה: "אהיה אשר אהיה", "ה׳ אלהי אבתיכם".
4. רש"י: אהיה עמם בצרה הזאת כפי שאהיה עמם בשעבוד מלכויות אחרות. משה טען שאין להזכיר להם צרות עתידיות ("דַּיָּם בְּצָרָה זוֹ"), וה׳ הסכים, ולכן אמר רק "אֶהְיֶה, שְׁלָחַנִי".
5. ה׳ ראה את עני העם, שמע את צעקתם מפני נוגשיהם וידע את מכאוביו. זה ממשיך את "וישמע... וירא... וידע" שבסוף פרק ב: עכשיו ההשגחה הופכת למעשה, שליחת משה.
6. א. משה רועה צאן בחורב, רואה סנה בוער ואינו אוכל, סר לראות; ה׳ קורא לו, מצווה לשל נעליו, מציג את עצמו כאלוהי האבות, מודיע שראה את עני העם ושולח את משה לפרעה. ב. "מי אנכי": מה אני חשוב לדבר עם מלכים; תשובה: "כי אהיה עמך", והסנה שאינו נאכל מראה שגם הוא לא ייפגע בשליחות. "וכי אוציא": מה זכו ישראל; תשובה: עתידים לקבל את התורה על ההר הזה. ג. תשובה מנומקת: ההבטחה מעבירה את מרכז הכובד מיכולות משה לשליחות ולנוכחות ה׳; מנהיג לא חייב להרגיש מוכן, אלא להבין שאינו לבד ושהמטרה גדולה ממנו.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, רשב"ם ואור החיים מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: סיפורי השעבוד, לידת משה ושליחותו (שמות א-ו) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.